

DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.3-2
УДК 336.025(477)

Галустян Р. О.
аспірант кафедри фінансів імені Віктора Федосова,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6640-7645>

ВПЛИВ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Ця стаття досліджує вплив боргової політики на економічне зростання в умовах конфлікту, а також розкриває особливості її реалізації в умовах війни. Боргова політика обумовлює складну взаємодію з економічними факторами, і її реалізація в умовах війни має бути спрямована на утримання фінансової стабільності, уникаючи перевищення державного боргу та фокусуючись на стратегічно важливих галузях економіки з метою забезпечити стійкий економічний розвиток країни. Йдеться про те, що боргова політика держави в умовах війни динамічно взаємодіє з різноманітними економічними факторами та має істотний вплив на її фінансову стійкість і економічне зростання. Проаналізовано структуру внутрішнього та зовнішнього боргу, динаміку боргових показників різних періодів, що надало можливість усвідомити значні наслідки постійного зростання боргу та сучасні виклики для макрофінансової стабільності України. Робиться висновок про те, що важливими чинниками позитивного впливу боргової політики в умовах війни є розумне використання залучених коштів для стимулювання внутрішнього виробництва та відновлення економічно важливих галузей.

Ключові слова: уряд, державні витрати та доходи, дефіцит бюджету, пріоритети реалізації боргової політики, фінансова безпека.

Robert Galustian
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

THE IMPACT OF THE STATE'S DEBT POLICY ON ECONOMIC GROWTH

Introduction. The article examines the impact of debt policy on economic growth in conflict conditions, as well as reveals the features of its implementation in wartime. Debt policy causes a complex interaction with economic factors, and its implementation in wartime should be aimed at maintaining financial stability, avoiding excess public debt, and focusing on strategically important sectors of the economy to ensure sustainable economic development of the country. The article is about how the state's debt policy in wartime dynamically interacts with various economic factors and has a significant impact on its financial stability and economic growth. The structure of internal and external debt and the dynamics of debt indicators of different periods are analyzed, which allows realizing the significant consequences of constant debt growth, and current challenges for the macro-financial stability of Ukraine. It is concluded that important factors in the positive impact of debt policy in the conditions of war are the reasonable use of borrowed funds to stimulate domestic production and restore economically important industries. **The purpose** of the article is to determine the impact of the state's debt policy on economic growth and to identify priorities for its implementation. **Methods.** The scientific methods of cognition were used, in particular; a critical analysis of the available scientific literature on the implementation of the state's debt policy and its impact on economic growth, the ordering of data related to the systematization of the principles on which the state's debt policy is built, as well as the methods of induction and deduction for generalization and analysis of information. **Results.** The basic principles on which the modern debt policy of Ukraine is implemented are defined. The impact of debt policy on economic growth has been analyzed, its complex and multifaceted nature has been revealed. It is found that the priorities for implementing debt policy in the conditions of war should be aimed at ensuring financial stability, avoiding excess public debt, and focusing on strategically important sectors of the economy to ensure sustainable economic development. **Conclusion.** The study proved that a complex interaction with economic factors determines the debt policy of the state in the conditions of war. Understanding the role of debt policy is becoming important for formulating strategies to ensure financial stability and sustainable development of the state in conflict conditions.

Key words: government, public expenditures and revenues, budget deficit, priorities for implementing debt policy, financial security.

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах війни перед державою постають надзвичайні завдання, що потребують ретельного вивчення та прийняття виважених рішень, зокрема у сфері фінансово-економічної стратегії. Відповідно, вивчення впливу боргової політики на економічне зрос-

тання в період конфлікту є актуальним завданням, спрямованим на забезпечення фінансової стабільності та сталого розвитку держави. Боргова політика – це важливий інструмент в управлінні фінансами, який може відігравати різні ролі та мати різний вплив на економічне зростання держави. Розуміння

цього впливу є необхідним для розробки ефективних стратегій управління фінансами та забезпечення стабільності економіки країни, особливо в таких складних умовах, як війна.

Вплив боргової політики держави на економічне зростання в сучасному світі є однією з важливих тем, що привертає увагу економістів, політиків і громадян. Відомо, що державний борг може бути не тільки інструментом фінансування державних витрат, але й фактором, який впливає на інвестиційний клімат, рівень інфляції, ринкову конкурентоспроможність і загалом на економічну динаміку країни. Отже, актуальність дослідження зумовлюється все більшим обсягом державного боргу, який набуває нового значення в контексті стрімкого технологічного розвитку, змін у геополітичному ландшафті, а також в умовах війни. Розуміння впливу боргової політики стає нагальним не лише для забезпечення макроекономічної стійкості, а й для розробки стратегій, спрямованих на розв'язання проблем, які виникають в Україні внаслідок неефективної боргової політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Все більший обсяг боргових зобов'язань урядів стає предметом дискусій та досліджень через його потенційні наслідки для економічної стійкості та розвитку країн. Питання теорії та практики реалізації боргової політики України представники фінансової науки розглядають уже протягом багатьох років. Так, зокрема, автори Н.Я. Юрків й ін. [8] присвятили свою наукову роботу вивченню ефективності боргової політики держави, як чинника забезпечення її фінансової безпеки. Автори наголосили на проблемах та стратегіях зміцнення економічної безпеки держави й суб'єктів господарської діяльності, розглядаючи інструменти боргової політики в цьому контексті. І.О. Стойко й І.В. Форкун [7], в своєму дослідженні розглядали боргову політику України та шляхи її вдосконалення, де акцентували увагу на сучасних викликах, які стоять перед країною у цьому контексті й запропонували шляхи оптимізації боргової стратегії. Дослідження Ю. Вергелюка, А. Болдової та Н. Москаленко [1] фокусувалося на проблемах забезпечення боргової стійкості України, в якому автори аналізували тенденції та основні виклики.

Цікаве дослідження провели автори А.В. Гарбінська-Руденко, О.В. Лямзіна [2], в якому розглядали поняття та значення державного боргу України в умовах воєнного стану, висвітлюючи важливі аспекти, пов'язані з борговою безпекою країни в кризових умовах.

В.І. Гаркавенко й Г.В. Єршова [3] досліджували вплив боргової політики держави на розвиток економіки України. Автори наголошували на оцінці важливих аспектів цього взаємозв'язку та визна-

чали основні чинники успішної реалізації боргової стратегії.

В.П. Горин, О.В. Квасниця та А.А. Романків [4] аналізували тенденції фінансування бюджетного дефіциту та пріоритети боргової політики України в умовах війни. Авторами сформульовано пріоритети боргової політики держави на короткостроковий період, які мають передбачати подальше покращення строкової та валютної структури боргових зобов'язань, зменшення частки комерційних кредитів та підвищення ролі пільгового фінансування дефіциту, поглиблення співпраці з міжнародними фінансовими установами.

Н. Ситник й А. Шутко А. [5] досліджували стан боргової безпеки України в умовах економічної та політичної нестабільності. Вони акцентували увагу на необхідності розуміння цього стану та визначенні стратегій для забезпечення фінансової стабільності та безпеки країни в непередбачуваних умовах.

Однак, незважаючи на накопичений науковий досвід, залишаються недослідженими проблеми реалізації боргової політики України в умовах війни та воєнного стану в Україні.

Мета статті полягає у визначенні впливу боргової політики держави на економічне зростання та виокремлення пріоритетів її реалізації

Для досягнення мети ми поставили перед собою такі завдання:

- розкрити сутність понять «борг держави» і «боргова політика держави» й сформулювати основні принципи, на яких будується боргова політика в умовах воєнної агресії;
- дати оцінку динаміці внутрішнього та зовнішнього боргів України за певний період;
- з'ясувати вплив боргової політики на економічне зростання держави й виокремити основні пріоритети її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний борг – це обсяг фінансових зобов'язань, які накопичує уряд країни, коли видає цінні папери або бере позики для фінансування своїх витрат і проєктів. Ці зобов'язання можуть складатися з внутрішнього боргу (заборгованості перед громадянами чи підприємствами) та зовнішнього боргу (позики від іноземних кредиторів чи міжнародних організацій). Отже, державний борг є важливим інструментом для фінансування різних програм і проєктів, але його зростання може викликати різноманітні економічні та фінансові труднощі [8]. Ефективне управління державним боргом потребує уважного планування та розуміння впливу боргових зобов'язань на економічну стійкість країни. Саме боргова політика стає важливим аспектом у вирішенні економічних викликів і в забезпеченні фінансової стабільності держави [1].

Боргова політика держави – це стратегічний набір рішень, які стосуються управління боргом держави, тобто зобов'язаннями, які вона має перед кредиторами. Вона поєднує в собі вибір джерел фінансування, рівень і структуру боргу, а також стратегії погашення. Варто зазначити, що державна боргова політика істотно впливає на фінансову стабільність та економічний розвиток країни і потребує уважного балансування між поточними потребами та можливістю погашення зобов'язань у майбутньому [7].

Боргова політика України в умовах війни реалізується на основі певних принципів (табл. 1).

Отже, наведені в табл. 1 принципи формують основу реалізації урядом держави ефективної боргової політики України в умовах воєнного конфлікту.

Поява бюджетного дефіциту може бути обумовлена різноманітними причинами, і вчені досі не досягли консенсусу щодо його оцінки як позитивного або негативного явища для економіки [6].

З одного боку, дефіцит бюджету свідчить про неефективну боргову політику уряду та зайве збільшення бюджетних витрат під впливом популістських настроїв у суспільстві.

З іншого боку, це явище може бути результатом активної політики економічного стимулювання в умовах кризи. Проте в Україні різке збільшення обсягів бюджетного дефіциту за останній час виникло внаслідок складних проблеми балансування державного бюджету, яке погіршилося через воєнну агресію [4].

На рисунку 1 зображено динаміку обсягу дефіциту державного бюджету за 2013–2023 рр., в млрд грн. Рисунок 2 демонструє рівень дефіциту державного боргу, % до ВВП.

Отже, як видно на рис.1 протягом 2013–2021 років дефіцит державного бюджету був відносно стабільним і коливався в межах одного рівня. Але з початком повномасштабного вторгнення ситуація різко змінилася: дефіцит державного бюджету у 2022 р. виріс майже в 4 рази, порівняно з 2021 р., і у 2023 р. продовжив зростати, сягаючи величезних сум. Як видно на рисунку 2, рівень державного боргу до ВВП набув істотного зростання в період з 2021 по 2022 рр., що вказує на збільшення залежності країни від міжнародних джерел фінансування.

Варто також зауважити, що в період від 2013 до 2023 року спостерігалася зміна загального боргу України, що складається з внутрішнього і зовнішнього боргів. Динаміка цього процесу за вказаний період у мільярдах гривень подана на рисунку 3.

Отже, у проведенні боргової політики держави переважала зовнішня запозиченість. Починаючи з 2014 р. зовнішній борг систематично збільшувався, за винятком невеликого скорочення у 2019 р. Навіть під час реструктуризації у 2015 р. його обсяг зріс приблизно на 12%. Однак найбільше зростання зовнішнього боргу, як в абсолютному, так і у відносному виразі, відбулося у 2023 р. Питома вага зовнішнього боргу також показувала тенденцію до збільшення, що вказує на певні труднощі в залученні кредитних ресурсів всередині країни.

Динаміка внутрішнього боргу була більш складною: він скорочувався протягом 2014–2015 рр. (у 2015 р. – майже на третину), а потім нерівномірно зростав до січня 2024 р.

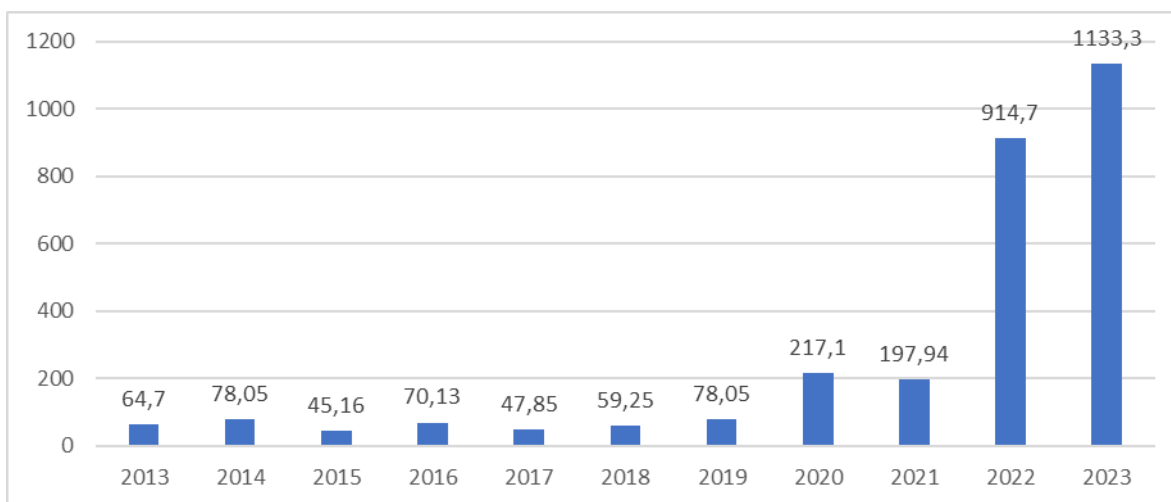
На рисунку 4 зображена структура загального боргу станом на 31.01.2024 р.

Таблиця 1

Принципи реалізації боргової політики держави в умовах війни

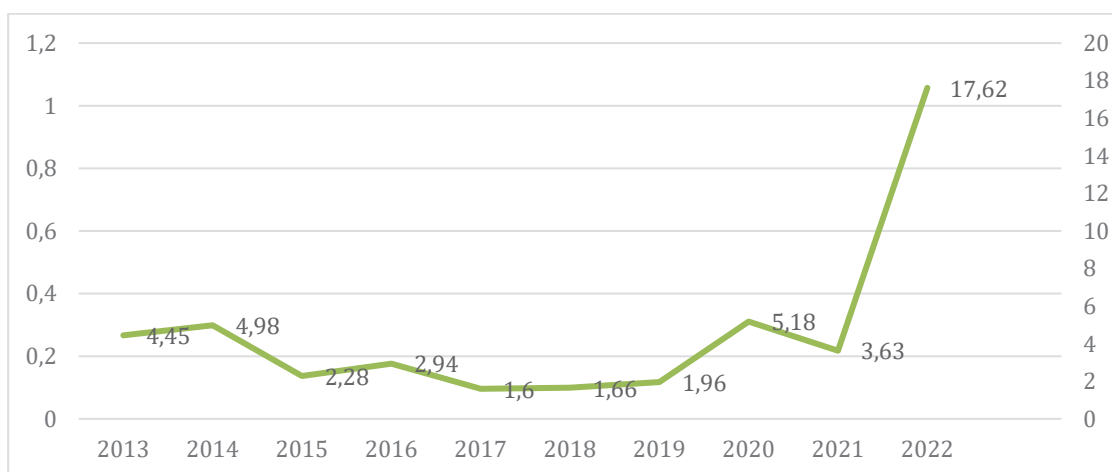
№	Принцип	Характеристика
1	Принцип економічної та фінансової безпеки	Збереження економічної та фінансової стабільності є пріоритетним завданням боргової політики. Держава може обирати такі інструменти та стратегії, які забезпечують необхідний рівень фінансової безпеки в умовах конфлікту.
2	Принцип ефективності співпраці з міжнародними партнерами	Передбачає залучення міжнародної підтримки та співпрацю з міжнародними організаціями для зменшення фінансових та економічних втрат унаслідок війни.
3	Принцип посилення боргової стійкості	Полягає в розробці стратегій, спрямованих на покращення боргової стійкості країни, що враховує непередбачувані витрати в умовах війни.
4	Принцип сприяння економічному відновленню	Проведення боргової політики, яка сприяє економічному відновленню та зростанню, незважаючи на складні обставини.
5	Принцип прозорості	Посилення фінансової прозорості полягає у відкритості управління боргом для забезпечення довіри як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів.
6	Принцип ефективності витрат	Принцип передбачає оптимізацію публічних витрат і їх спрямування на термінові потреби, такі як військові витрати та захист національної безпеки.
7	Принцип сталості валютних резервів	Збереження валютних резервів для стримування валютних коливань і забезпечення спроможності погашення зовнішнього боргу.
8	Принцип диверсифікації джерел фінансування	Принцип передбачає залучення різних джерел фінансування для зменшення ризиків і залежності від одного джерела, що може охоплювати внутрішні й зовнішні ресурси.

Джерело: власна розробка автора

Рис. 1. Динаміка обсягу дефіциту державного бюджету за 2013–2023 рр., млрд грн

Джерело: складено автором на основі URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2023/>

Рис. 2. Рівень дефіциту державного боргу, % до ВВП

Джерело: складено автором на основі URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2023/>

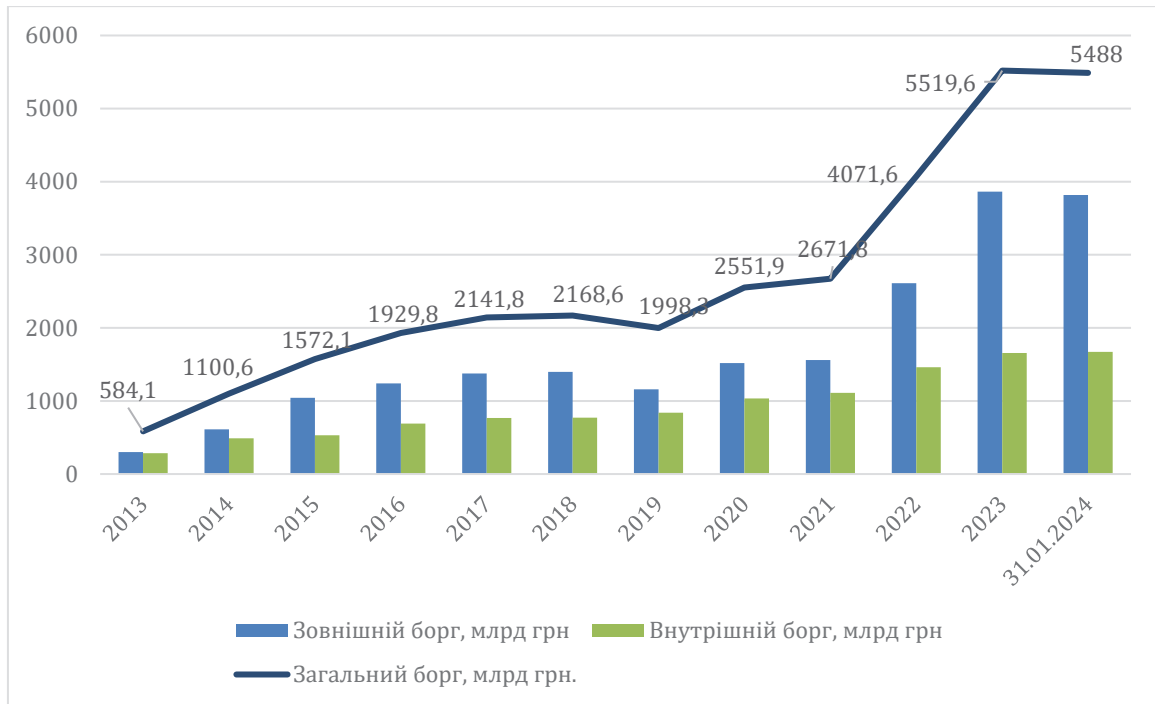
На підставі проведеного аналізу статистичних даних можна побачити, що протягом останнього десятиліття сукупний державний борг України систематично збільшувався. Виражений у доларах, його обсяг зріс більш ніж у дев'ять разів. Цей приріст переважно був обумовлений збільшенням прямого державного і зовнішнього боргу. Також варто звернути увагу на те, що на початок 2024 р. співвідношення зовнішнього боргу до внутрішнього боргу склало 70:30.

Отже, спираючись на результати дослідження, проаналізуємо особливості впливу боргової політики держави на економічне зростання в умовах війни. З одного боку, залучення зовнішніх фінансових ресурсів через випуск облігацій та зовнішні позики може надати додаткові кошти для фінансування військових витрат і відновлення після конфлікту.

З іншого боку, це може призвести до збільшення зовнішнього боргу та зростання витрат на його обслуговування, що потенційно обмежить можливості держави в інших галузях економіки [4].

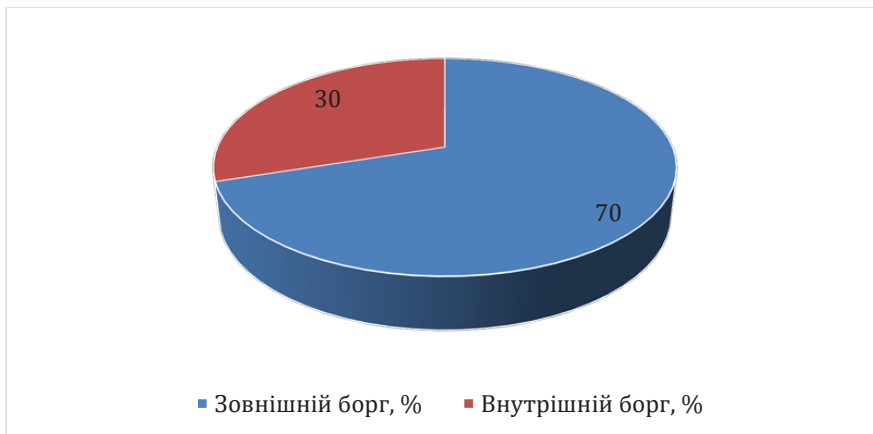
Реалізація боргової політики має бути збалансованою, зокрема шляхом вибору оптимальних строків позик та ефективного управління структурою боргу, щоб максимізувати ефективність використання отриманих ресурсів і сприяти стійкому економічному відновленню в умовах війни [3].

Важливими чинниками позитивного впливу боргової політики в умовах війни є розумне використання залучених коштів для стимулювання внутрішнього виробництва та відновлення економічно важливих галузей. Інвестиції в інфраструктуру, освіту й інновації можуть стати каталізаторами для стійкого економічного зростання після завершення

Рис. 3. Динаміка загального боргу (внутрішнього та зовнішнього) за 2013–2023 рр., млрд грн

Джерело: складено автором на основі URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov>

Рис. 4. Структура загального боргу станом на 31.01.2024 р.

Джерело: складено автором на основі URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>

війни. Однак необхідно враховувати, що неефективне використання цих коштів або корупційні практики ускладнюють досягнення цілей економічного відновлення.

Залежно від обставин зовнішній борг може стати важливим інструментом для залучення міжнародної підтримки та співпраці. У відповідь на воєнні загрози та втрати використання міжнародних фінансових ресурсів може допомогти відновити економіку та підтримати соціальні програми. Проте держава повинна бути обережною, щоб не допустити занадто

великого зростання зовнішнього боргу, який може стати тягарем для майбутніх поколінь.

Реалізація боргової політики визначається комплексом завдань і пріоритетів, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості та раціонального використання бюджетних ресурсів.

Основними пріоритетами в цьому контексті є:

1. Фінансова стабільність. Пріоритети боргової політики – це, насамперед, збалансованість доходів і видатків для уникнення надмірного бюджетного дефіциту, який може призвести до зростання

державного боргу. Підтримка фінансової стійкості сприяє зниженню ризиків і забезпечує доступ до фінансових ресурсів на сприятливих умовах.

2. Ефективне використання боргових коштів. Спрямування залучених коштів на пріоритетні галузі, такі як інфраструктура, освіта, охорона здоров'я та інновації, з метою стимулювання економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

3. Залучення інвестицій. Створення сприятливого інвестиційного клімату для приваблення як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. Варто пам'ятати, що саме інвестиції можуть стати джерелом додаткових ресурсів і стимулювати економічний розвиток.

4. Спроможність обслуговувати борг. Забезпечення можливості ефективного обслуговування боргових зобов'язань, включно з відсотками та погашенням основної суми. Це важливо для збереження довіри кредиторів та уникнення фінансових криз.

5. Сталість фіскальної політики. Податкова політика має враховувати економічні та соціальні виклики. Збалансована боргова політика повинна бути взаємозв'язаною з іншими елементами економічного управління.

Забезпечення цих пріоритетів визначає раціональну та відповідальну боргову політику, спрямо-

вану на досягнення сталого економічного розвитку та забезпечення добробуту суспільства.

Висновки. Проведення дослідження дає змогу зробити висновки, що боргова політика держави в умовах війни динамічно взаємодіє з різноманітними економічними факторами та має істотний вплив на її фінансову стійкість і економічне зростання. Аналіз структури внутрішнього та зовнішнього боргу допоміг краще зрозуміти фінансові виклики, з якими стикається країна. Порівняння динаміки боргових показників різних періодів допомогло усвідомити значні наслідки постійного зростання боргу України. Визначення пріоритетів у реалізації боргової політики у складний період є важливим аспектом для забезпечення фінансової стабільності та збалансованого економічного розвитку.

Для подальших досліджень рекомендується розглядати вплив боргової політики на механізми управління борговими ресурсами для оптимізації ефективності фінансових стратегій в умовах конфлікту та після його завершення. Також важливим є вивчення впливу боргової політики на довгострокові економічні та соціальні перспективи держави, що може визначити шляхи сталого економічного розвитку.

Література:

1. Вергелюк Ю., Болдова А., Москаленко Н. Проблеми забезпечення боргової стійкості України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-6>
2. Гарбінська-Руденко А.В., Лямзіна О.В. Поняття та значення державного боргу України в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. С. 259–263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.47>
3. Гаркавенко В.І., Єршова Г.В. Вплив боргової політики держави на розвиток економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 1. С.107–123. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2022.01.107>
4. Горин В.П., Квасниція О.В., Романків А.А. Тенденції фінансування бюджетного дефіциту та пріоритети боргової політики України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.13>
5. Павленко Н.В. Боргова безпека України в умовах воєнного конфлікту. *Право і безпека*. 2023. № 90(3). С. 154–168. DOI: <http://doi.org/10.32631/pb.2023.3.13>
6. Ситник Н., Шутко А. Стан боргової безпеки України в умовах економічної та політичної нестабільності. *Молодий вчений*. 2022. № 4(104). С. 105–109. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-4-104-22>
7. Стойко І.О., Форкун І.В. Боргова політика України та напрями її вдосконалення. *Збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених*. 2021. С. 96–99.
8. Юрків Н.Я., Вовчак О.Д., Дубровін О.В. Підвищення ефективності боргової політики держави як чинник забезпечення її фінансової безпеки. *Актуальні проблеми зміцнення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності – 2021* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 16 квітня 2021 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 176–180. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3728/1/16_04_2021.pdf#page=176

References:

1. Vergeliuk Y., Boldova A., Moskalenko N. (2023) Problemy zabezpechennya borhovoyi stabil'nosti Ukrayiny [Problems of ensuring debt sustainability of Ukraine]. *Ekonomika i suspil'stvo*, no. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-6> (accessed January 26, 2024).
2. Garbinska-Rudenko A. V., Lyamzina, O. V. (2022) Ponyattya ta znachennya derzhavnogo borhu Ukrayiny v umovakh voyennogo stanu [The concept and significance of the national debt of Ukraine in the conditions of martial law]. *Analitychne ta porivnyal'ne pravoznnavstvo*, no. 4, pp. 259–263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.47> (accessed December 5, 2023).
3. Garkavenko V. I., Yershova, H. V. (2022) Vplyv borhovoyi polityky derzhavy na rozvytok ekonomiky Ukrayiny [The influence of the state's debt policy on the development of the economy of Ukraine]. *Ekonomika ta prohnozuvannya*, no. 1, pp. 107–123. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2022.01.107> (accessed January 16, 2024).

4. Horyn V. P., Kvasnytsia O. V., Romankiv A. A. (2023) Tendentsiyi finansuvannya defitsytu byudzhetu ta prioritytety borhovoyi polityky Ukrainy v umovakh viyny [Budget deficit financing trends and priorities of Ukraine's debt policy in wartime conditions]. *Efektivna ekonomika*, no. 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.13> (accessed February 1, 2024).

5. Pavlenko N. V. (2023) Borhova bezpeka Ukrainy v umovakh viys'kovoho konfliktu [Debt security of Ukraine in the conditions of military conflict]. *Zakon i bezpeka*, no. 90(3), pp. 154-168. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.3.13> (accessed March 1, 2024).

6. Sytnyk N., Shutko A. (2022) Stan borhovoyi bezpeky Ukrainy v umovakh ekonomichnoyi ta politychnoyi nestabil'nosti [The state of Ukraine's debt security in conditions of economic and political instability]. *Molodyy vchenyy*, no. 4 (104), pp. 105–109. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-4-104-22> (accessed December 17, 2023).

7. Stoyko I. O., Phorkun I. V. (2021) Borhova polityka Ukrainy ta napryamy yiyi vdoskonalennya [Ukraine's debt policy and directions for its improvement]. *Zbirnyk naukovykh prats' zdobuvachiv vyshchoyi osvity ta molodykh uchenykh* (Khmelnitskiy, 2021). Khmelnitskiy natsionalniy universytet, pp. 96–99. (in Ukrainian)

8. Yurkiv N. Ya., Vovchak O. D., Dubrovin, O. V. (2021) Pidvyshchennya efektyvnosti borhovoyi polityky derzhavy yak chynnyk zabezpechennya yiyi finansovoyi bezpeky [Increasing the effectiveness of the state's debt policy as a factor in ensuring its financial security]. *Aktual'ni problemy zmitsnennya ekonomichnoyi bezpeky derzhavy ta sub'yektiv hospodars'koyi diyal'nosti – 2021: materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (Lviv, April 16, 2021). Lviv: Lvivskyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, pp. 176–180. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 05.03.2024 р.